

مدارس کارآمد امروز

به جای
یادداشت
سر دبیر

دکتر فرخ لغار نیس دانا
متخصص تعلیم و تربیت

مدرسه مکانی برای آموزش بهتر است. البته منظور از آموزش بهتر در این جا آموزش رسمی مدرسه ای است، وگرنه روشن است که در درجه اول خانواده و بعد محیط و فرهنگ جامعه مکان های اولیه آموزش خوب و مناسب اند.

برای ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش سنگین ترین وظایف و مسئولیت ها را باید بر دوش مدارس نهاد و از مدیران و معلمان، به عنوان رهبران ایجاد تحول، تقاضا و انتظاری چندگانه داشت.

اگر قرار است تحول به منظور آماده سازی دانش آموز برای زندگی موفق و اجتماعی در بزرگسالی باشد، وظیفه و کار مدارس فراهم کردن امکانات، ملزومات و شرایط لازم برای ایجاد چنان تحولی است.

لازمه زندگی موفق فردی و اجتماعی در بزرگسالی، آماده شدن و آموزش دیدن فرد در زمینه های متنوع مادی و معنوی بسیاری است که جایگاه آن مدرسه است. دنیای فردا، به طور حتم، به انسان های فرهیخته نیاز بیشتری دارد. فرهیخته به معنای برخوردار از فرهنگ مورد انتظار جامعه بنا بر ایده آل ها، آمال ها، رویکردها و چشم اندازهای از پیش تعیین شده است و فرهیختگی به وجود نمی آید مگر با فراهم بودن شرایط محیطی مناسب و مطلوب و چه نهادی مناسب تر از نهاد مدرسه برای فراهم کردن چنان شرایطی؟

در این یادداشت بر آنیم که مروری داشته باشیم بر موارد بایسته و شایسته مدارس امروز که در فراهم کردن چنان شرایط مطلوبی برای تربیت انسان هایی فرهیخته نقش مؤثر دارند. به عبارت دیگر، شرایط لازم و مطلوب برای ایجاد مدارس موفق امروز برای تربیت انسان های فرهیخته فردا را یادآور می شویم.

در هر مدرسه موفق و کارآمد

- هدف ها به عنوان پدیده هایی تبیین شده و قابل دستیابی در یک دوره زمانی مشخص شناسایی می شوند و پیوسته به عنوان نقاط نهایی دست یافتنی مورد توجه قرار می گیرند؛
- راهبردها هنر به کار گرفتن دانش، توانمندی و مهارت ها برای رسیدن به اهداف و وضعیت های مطلوب تلقی می شوند؛
- سیاست گذاری ها به عنوان اصول راهنمای کاربرد راهبردها مهم اند و در راستای رسیدن به هدف های مشخص، تبیین و پی گیری می شوند؛
- طراحی برنامه های اجرایی - که بر عهده کارشناسان برنامه ریزی درسی است -، به صورت عینی و دارای ساختار و شمای کلی ایده ها در قالب متن و محتوای آموزش، نقشه و الگوی کار، در عمل، مورد توجه خاص قرار می گیرند و به عنوان امری ضروری به شمار می آیند؛
- به تأمین استانداردها، یعنی حداقل ویژگی های قابل قبول کارشناسان، توجه می شود؛
- نکته قابل توجه این است که استانداردها در هر دو جهت مادی و معنوی باید مورد توجه قرار گیرند. در حالی که استانداردهای معنوی معیارهای تأمین کیفیت ساختاری دانش و آموزش را پیش رو می نهند، استانداردهای مادی، وضعیت فیزیکی و ساختمانی لازم و متناسب با سن، فکر و روحیه دانش آموزان را مشخص می کنند.
- کیفیت به معنای تعمیق دانش، بینش، روش و ارزش است و تأمین آن در مقایسه با وضعیت های مطلوب و مورد نظر نظام آموزش مورد توجه است؛
- برنامه درسی نقشه و تدبیری برای نیل به هدف های آموزشی و تربیتی است که معلم همواره آن را به عنوان نقشه راه هدایت کشتی یاددهی - یادگیری مورد نظر قرار می دهد؛
- برنامه ریزی در واقع تهیه، تولید و تنظیم نقشه راه یاددهی - یادگیری است که در بالا به آن اشاره شد و غفلت از آن، اجرای درست برنامه های درسی را با اشکال مواجه می کند.

در مدارس موفق و کارآمد

تفاوت‌های اساسی میان «اصلاح»، «تغییر» و «تحول» که هر سه به نوعی تغییر تلقی می‌شوند، به خوبی ادراک شده است. در این مدارس برای همه کارکنان مشخص است که «اصلاح» فقط شامل تغییری جزئی در روش‌ها و رفتارهای معمول است که یا نقصان دارند یا در جهت رسیدن به مطلوب، آن تغییر، لازم به نظر می‌رسد؛ به نحوی که شکلی مطلوب‌تر و اثربخش‌تر از موقعیت موجود به وجود می‌آید. «تغییر» عبارت است از دگرگونی در چارچوب کلی روش‌ها یا اصول راهبردی یا سیاست‌های آموزشی و یاددهی - یادگیری و یا تغییر در هدف‌ها و انتظارات آموزشی. این نوع تغییر، دامنه وسیع‌تری از تغییر نسبت به اصلاح را پوشش می‌دهد. و بالاخره «تحول» فقط به تغییر ریشه‌ای و اصولی و بنیادی در امور مورد نظر اطلاق می‌شود و موجبات رشد و ترفیع در زمینه تحول را به وجود می‌آورد. تغییر بنیادین گاهی شامل همه مؤلفه‌های نظام موجود آموزشی و گاهی شامل بعضی مؤلفه‌های ضروری‌تر می‌شود مثل تحول در شیوه‌های آموزش معلم‌مداری به شیوه دانش‌آموزمداری، یا تبدیل و تحول نظام آموزشی مادی‌گرا به نظام آموزشی معنویت‌گرا. برای ایجاد هر یک از سطوح تغییرات باید سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ها، طراحی‌ها و رویکردهای مناسب و متناسب با موقعیت مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

- منابع آموزشی عبارت از هرگونه خزانه دانش علمی، دینی، هنری و کلیه ادبیات مرتبط با آموزش و یادگیری است؛
- فناوری آموزشی به‌کارگیری کلیه فنون علمی مبتنی بر پژوهش، طراحی، تولید و برنامه‌ریزی اجرایی آموزش را در بر می‌گیرد، ضمن آنکه نقش هدایتی و ارزیابی چگونگی اجرای فرایند یاددهی - یادگیری را از نظر دور نمی‌دارد.

در مدرسه موفق و اثربخش

- مدیر و معلمان برای دانش‌آموزان ارزش قائل‌اند و خود را در برابر تربیت آنان مسئول و متعهد می‌پندارند و برای آموزش آن‌ها به بهترین وجه ممکن می‌کوشند. در این راستا خود را به توانمندی‌های لازم برای ایفای نقش رهبری و یاددهی مجهز می‌کنند؛
 - به ویژگی‌های سنی و رشدی دانش‌آموزان توجه می‌شود برنامه‌های درسی، فعالیت‌ها و تجربه‌های یادگیری، راهبردهای یاددهی - یادگیری و ارزشیابی متناسب با آن ویژگی‌ها و با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان و حتی معلمان تهیه و تدوین می‌شوند؛
 - مقاصد و هدف‌های یاددهی - یادگیری بر همگان، اعم از مدیر و معلم و دانش‌آموز و اولیا، روشن و مشخص است و تمام تجربیات یاددهی - یادگیری در جهت تحقق هدف‌ها شکل می‌گیرند؛
 - برنامه‌های درسی و راهبردهای یاددهی - یادگیری چالش‌برانگیز، اکتشافی، مشارکتی، تلفیقی و نشاط‌برانگیزاند؛
 - رویکردهای متفاوت و متنوع آموزشی، به تناسب تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان، به‌کار گرفته می‌شوند؛
 - از شیوه‌های گوناگون ارزشیابی و سنجش پیشرفت تحصیلی، به تناسب موضوع مورد ارزشیابی، استفاده می‌شود و ارزشیابی راهی برای پیشرفت و رشد دانش‌آموز و اصلاح شیوه‌های یاددهی - یادگیری به شمار می‌آید؛
 - به پیشرفت‌های حرفه‌ای اهمیت داده می‌شود و آموزش‌های ضمن خدمت به منظور دانش‌افزایی و کسب مهارت مورد توجه قرار می‌گیرند؛
 - از تکنولوژی آموزشی در پیشبرد و ارتقای کیفیت فرایند یاددهی - یادگیری بجا و به اندازه بهره‌گیری و استفاده می‌شود؛
 - به سلامتی، امنیت و ایمنی، شادی و نشاط، همدلی و همکاری اهمیت داده می‌شود؛
 - برای رشد هوش هیجانی و عاطفی دانش‌آموزان به اندازه رشد هوش شناختی آنان برنامه‌ریزی می‌شود؛
 - اولیا و خود دانش‌آموزان را در تعیین راهبردها و رویه‌های یادگیری مشارکت می‌دهند و علاقه‌ها و انگیزه‌ها و رغبت‌های آنان برای یادگیری را در نظر می‌گیرند.
- ویژگی‌های قابل ذکر برای مدارس موفق امروز بسیار است و شاید صحبت از آن‌ها به تقریر دیباچه‌ای نیازمند باشد که در این سرمقاله نمی‌گنجد.
- آنچه اشاره شد نمونه‌هایی از اقدامات، الزامات و رفتارها و عملکردهای بایسته و شایسته مدارس موفق - و مطلوب امروز است که قرار است نقش خود را در تربیت انسان‌های فرهیخته جامعه فردای کشور اسلامی ما به خوبی ایفا کنند. امید است که همه مدارس ما در سایه کاردانی‌های رهبران آموزشی خود، هرچه زودتر، به آن ویژگی‌ها دست یابند و در زمره مدارس موفق و مطلوب قرار گیرند. ان شاء الله...